

Oljans pris - sammanfattning av SwedWatchs rapport om de nordiska företagens inblandning i olje- och gasutvecklingsprojekten på Sakhalin, 2006-03-01

På ön Sakhalin i nordöstra Ryssland pågår just nu ett drama. Olje- och gasutvinningsprojektet Sakhalin II hotar öns fiske och den utrotningshotade västra gråvalen, ursprungsbefolkningen drabbas och dessutom hotas två havsbukter av omfattande miljöförstöring. Det Shellstyrda företaget Sakhalin Energy Investment Company (SEIC), som driver Sakhalin II, hävdar att projektet följer miljölagar och internationella riktlinjer. SwedWatchs granskning visar att detta inte stämmer.

Sakhalin har en dramatisk historia som straffkoloni på tsartiden och fångläger under Sovjettiden. Fram till 1990-talet var ön stängd för utländska investeringar och oljeindustrin som funnits på ön sedan 1920-talet bestod endast av ryska företag som bedrev landbaserad oljeutvinning. Men sedan 1990-talet har en mängd utländska oljekoncerner påbörjat sex olika utvinningsprojekt, främst runt Sakhalins nordöstra kust. De första projekten kallas Sakhalin I och drivs av Exxon Neftagas, samt Sakhalin II som drivs av SEIC. Dess majoritetsägare är Shell. Det finns ytterligare minst fyra projekt för utvinning av olja och gas utanför Sakhalins kust, dessa drivs bland annat av det ryska oljeföretaget Rostneft och brittiska BP.

Sakhalin II är det mest kontroversiella av projekten hittills på grund av att SEIC drar en 80 mil lång rörledning för gas och olja från plattformarna utanför nordöstra Sakhalin till Anivabukten i söder. Projektet innebär ingrepp i över tusen vattendrag med rika fiskevatten, samt ökade risker för den redan utrotningshotade västra gråvalen.

De nordiska företagsinvolveringarna är störst i Sakhalin II. SwedWatch besökte Sakhalin under en vecka och träffade myndigheter, företag, lokalbefolkning och miljöorganisationer. Detta besök resulterade i denna rapport som görs i samarbete med FinnWatch och Norwatch.

Jordens oljefyndigheter är på upphällning på de platser där man hittills utvunnit olja och företagen tvingas i allt högre grad att prospektera olja på svårtillgängliga platser med extremt klimat. Sakhalin ligger i en arktisk miljö och havet kring den nordöstra delen av ön, där oljefyndigheterna finns, fryser till is under vinterhalvåret. Sakhalin drabbas ofta av hårda stormar och tyfoner och ön är även ett jordbävningssområde.

Den andra fasen av Sakhalin II-projektet är ett av världens största olje- och gasutvecklingsprojekt. I juli 2005 annonserade Sakhalin Energy Investment Company (SEIC) att kostnaderna har dubblats från drygt 75 miljarder SEK till drygt 150 miljarder SEK. Projektet görs inom en Production Sharing Agreement (PSA), mellan SEIC och Ryska staten. I och med kostnadsökningen har det dock ifrågasatts från rysk sida om Ryssland får tillräcklig förtjänst av projektet. Många invånare på Sakhalin saknar fortfarande ordentlig uppvärmning och bland de lokalbefolkningen finns det en omfattande upprördhet att projektet inte leder till ökad välfärd på Sakhalin.

SEIC har sedan 2003 ansökt om delfinansiering från Europeiska utvecklingsbanken (EBRD), men beslutet har dröjt. Banken har riktat kritik mot brister i såväl SEICs miljökonsekvensbeskrivning som den praktiska miljöhänsynen. Inte förrän i december 2005, efter att SEIC publicerat ytterligare tillägg till sin miljö- och socialkonsekvensbeskrivning, godkände EBRD den. För närvarande organiserar banken och SEIC offentliga förfrågningar för att höra befolkningens åsikter om projektet innan ett slutligt beslut ska tas under våren 2006. Kritiker menar att det är allt för sent att genomföra en miljö- och socialkonsekvensbeskrivning som är färdig först när mer än hälften av projektet redan är genomfört. De nordiska regeringarna har representanter i EBRDs styrelse. Svenska Finansdepartementet är mycket tveksamt till projektet på grund av dess omfattande miljöeffekter.

Den nordiska företagsinblandningen i Sakhalin II-projektet är relativt omfattande. SwedWatch research visar att nordiska företag har kontrakt motsvarande omkring 4,2 miljarder SEK som gäller Sakhalin II. Flera av företagen har inte velat avslöja värdet på sina kontrakt, men med stor säkerhet uppgår den totala nordiska inblandningen till över 4,5 miljarder SEK. Det är norska Aker Kvaerner och finska Quattro Gemini som byggt de två nya oljeplattformarnas betonggrunder. SWECO har genomfört konsulttjänster inom projekt för Aker Kvaerner.

Svensk-Schweiziska ABB ansvarar för ett projekt som gäller telekommunikationsutrustning för naturgasanläggningen och rörledningen till Sakhalin II. Dessutom är ABB ansvarig för två avslutade kontrakt som gäller uppgradering av Molikpaq plattformen samt viss borrutrustning. Totalt har ABB Automation, med huvudkontor i Norge och ABB Lummus med huvudkontor i Nederländerna, ingått kontrakt med SEIC som uppgår till mer än en miljard SEK. ABB uppger till SwedWatch att företaget inte har genomfört någon riskanalys av hela projektet innan företaget skrev under kontrakten. Sedan 2003 har ABB börjat genomföra riskanalyser av de projekt som företaget skriver kontrakt med. Kontrakten kring Sakhalinprojekten ingicks dock innan riskanalyser blev praxis inom företaget.

Miljöaspekter

Sakhalin har en vacker och många gånger unik natur, både på land och i havet omkring. Ön är bergig och i varje dalgång flyter större eller mindre vattendrag. I floderna och åarna leker många fiskarter, bland annat vilda laxarter som bara finns på Sakhalin. När SEIC bygger rörledningen över ön måste denna korsa 1 100 större och mindre vattendrag, vilket leder till oundviklig skada på vattendragen och fiskebeståndet. SEIC har fått hård kritik både från miljöorganisationer och potentiella långivare för att det från början inte gjorts tillräckliga ansträngningar för att förhindra erosion. Dessutom hävdas det att företagets miljökonsekvensbeskrivning (MKB) var otillräcklig.

Den lokala miljöorganisationen Sakhalin Environmental Watch (SEW) har ett antal gånger avslöjat hur SEICs leverantörer inte följer antagna riktlinjer och att floder och vattendrag med känsliga fiskevatten därför har drabbats av nedsmutsning. SEIC har valt att dra rörledningen nere i flodbädden på de allra flesta vattendragen. Endast på sex större floder har företaget valt att borra ledningarna under flodbädden. Miljöorganisationerna har från början krävt att rörledningarna ska förläggas i broar över vattendragen för att påverka på floderna ska minimeras. Senast i december 2005 publicerade företaget ett tillägg till sin miljökonsekvensbeskrivning där företaget bland annat utlovade oberoende övervakningsteam när företaget korsar floderna med rörledningen.

Fas två av Sakhalin II innebär också att SEIC installerar två nya plattformar i Piltunbukten utanför Sakhalins nordöstra kust. SEIC har redan låtit bygga en plattform i bukten som kallas Molikpaq och som har producerat olja och gas sedan 1999. På grund av isbildningen har företaget dock endast kunnat utvinna olja och gas under sommarhalvåret. Genom fas två och rörledningen till den isfria bukten i söder kommer Molikpaq samt de två nya plattformarna att kunna producera olja och gas för export året om. En av de nya plattformarna, PA-B, ligger endast sju kilometer från den enda kända plats där den utrotningshotade västra gråvalen söker sin föda under sommarmånaderna. Forskare och miljöorganisationer hävdar att fas två av Sakhalin II projektet kan innebära att arten helt utrotas. Även Sakhalin I projektet, som leds av Exxon Neftagas, hotar den västra gråvalens existens.

I slutet av 2004 bjöd Shell in The World Conservation Union (IUCN) att tillsätta en expertpanel för att undersöka den eventuella påverkan av fas två på valarten. Detta skedde efter omfattande internationell uppmärksamhet som hade ökat trycket på Shell. I februari 2005 lade IUCNs expertpanel fram sin rapport. Framstående valforskare konstaterar att fas två ökar risken för valarten. Efter att rapporten lagts fram beslutar SEIC att lägga om undervattensrörledningen så att den inte går rakt genom den plats där valarna söker sin föda. Däremot går företaget emot rekommendationen från valexperterna gällande installationen av plattform PA-B. Experterna har uttryckligen sagt att det bästa sättet att följa försiktighetsprincipen vore att avvakta

installationen av plattform PA-B tills mer forskning om effekterna på valarten bedrivits. SEIC lät istället installera plattformen sommaren 2005. Detta gjordes av norska Aker Kvaerner och finska Quattro Gemini med hjälp av svenska SWECO.

Andra kontroversiella aspekter av fas två av Sakhalin II-projektet är att bygget av världens största naturgasanläggning i Anivabukten, med oljeexportterminal och naturgasterminal, har inneburit att mängder av muddringsmassor dumpats i Anivabukten. Lokalbefolkningen och miljöorganisationer menar att stora naturvärden i form av snäckor, musslor, krabbor, fisk, sjögräs, med mera, redan har blivit förstört. De har även anmält SEIC för miljöbrott för dumpningen.

Skulle ett oljeutsläpp ske under isen skulle saneringsarbetet vara ytterst svårt och konsekvenserna skulle bli katastrofala. SEIC kritiseras hårt av miljöorganisationer för att ännu inte ha presenterat någon trovärdig katastrofberedskapsplan. SEIC uppger dock till SwedWatch att detta kommer att göras i god tid innan produktionen av olja och gas ska börja tas i bruk mot slutet av 2007.

Sociala aspekter

Förutom miljöaspekterna inverkar Sakhalin II-projektet på ursprungsbefolkningens områden i Norra Sakhalin. På Sakhalin finns totalt omkring 170 olika etniska grupper, varav de största ursprungsfolken kallar sig Nivkh, Oroch, Evenk och Nanai. Deras traditionella levnadssätt är rennäring, fiske och jakt. Under sovjettiden fick ursprungsbefolkningen stöd för att kunna leva på sitt traditionella vis, men efter Sovjets fall har de fått det mycket svårt att försörja sig och värna om sin kultur. SwedWatch träffade en grupp från ursprungsbefolkningen som berättade om sina svårigheter. Oljebolagen har tagit mark i anspråk för oljeexploatering, utan att först tillfråga de ursprungsfolk som levtt där. Vid ett tillfälle i januari 2005 använde till och med en leverantör till SEIC och Exxon deras gravplats för att lagra pipelines. Efter det beslöt ursprungsfolken att de skulle börja protestera mer högljutt, vilket har lett till att SEIC numera förhandlar med dem. Hittills har endast kompensation utgått till de inom ursprungsfolken som drabbats av minskad rennäring.

SwedWatch träffade även lokalbefolkning i Korsakov som är den stad som ligger nära naturgasanläggningen på Södra Sakhalin. Här är befolkningen upprörd för man ser sin livsmiljö förstöras. Inte minst har stranden där människor brukade samla snäckor och musslor förstörts av bygget och företagets beslut att dumpa muddringsmassorna i bukten. Bygget innebär också att tusentals arbetare flyttat in i tillfälliga bostäder och detta har skapat social turbulens och ökat tryck på samhällets infrastruktur i form av hälsovård, sophantering, vägar, med mera.

Slutsats

SEIC hävdar att de följer lagen och internationella riktlinjer för sitt projekt, men mycket tyder på motsatsen. SwedWatch har tagit del av två domslut som visar att SEIC dömts till böter för brott mot miljölagen 2002 respektive 2003. Det finns även flera pågående mål mot SEIC.

Europeiska utvecklingsbanken (EBRD) har själva påtalat att SEICs miljö- och socialkonsekvensbeskrivning och praxis inte nådde upp till internationell standard till en början. Nu, när hälften av konstruktionen redan är färdigställd, har SEIC presenterat ett tillägg till sin miljö- och socialkonsekvensbeskrivning. Men enligt Världsnaturfonden WWF, Sakhalin Environmental Watch och övriga miljöorganisationer är det för sent att nu förhindra stora skador på miljön. Därmed är också slutsatsen att offentliga medel som EBRDs inte ska ges till ett sådant projekt.

SEIC har genomfört vissa viktiga förändringar. Företaget har till exempel lagt om undervattensrörledningen så att den inte går rakt genom den plats där valarna söker sin föda och förbättrat kontrollen av de leverantörer som har ansvar för att lägga ut pipelines genom åar och floder. SEIC installerade dock plattform PA-B i

strid med valforskarens rekommendationer, dumpningen i Anivabukten är slutförd och miljöförbättringar av dragningen av pipelines genom floder och åar är gjorda endast efter att hälften av konstruktionen är slutförd. Rapportens slutsats är därför att SEIC agerar i strid med de internationella riktlinjer som det säger sig följa.

Frågan är dock vilket ansvar de nordiska företagen som arbetar med SEIC har. Givetvis är SEIC och dess majoritetsägare Shell huvudansvariga för miljöproblem och sociala konsekvenser, men även leverantörer av delar av projektet har av allt att döma ett delansvar. Det finns stöd för ett sådant argument i OECDs riktlinjer samt i FNs Global Compact där för övrigt ABB är medlemmar. Men hittills har inte de nordiska företagen visat någon vilja att ta ansvar för de miljömässiga och sociala konsekvenserna av Sakhalin II. Även om de känner till de kontroversiella frågorna, så har de ännu inte ställt några krav för att påverka SEIC. Svenska Naturskyddsföreningen, Miljöförbundet Jordens Vänner och SwedWatch riktar därför ett antal rekommendationer till de nordiska företagen i slutet av rapporten.